

DE OORSPRONG

DER

NEDERLANDSCHE VLAG,

DOOR

J. TER GOUW.

AMSTERDAM,
C. L. BRINKMAN.
1863.

949.243

1

2

3

DE OORSPRONG

DER

NEDERLANDSCHE VLAG,

DOOR

J. TER GOUW,

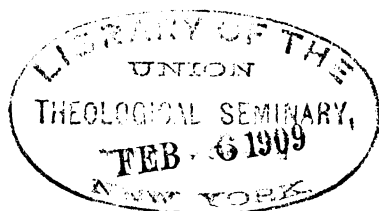
*Lid van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap te Amsterdam,
van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden
en van het Historisch Genootschap te Utrecht.*

AMSTERDAM.

C. L. BRINKMAN.

1863.

5 L. N. 157 C. 27 170

„Weet gij wat de vlag beteekent?” vroeg de dichter Wit-
huys in die dagen van blakende geestdrift, toen de „stoute
hemelvaart” van Van Speyk Holland „twee eeuwen jonger”
deed schijnen; — en het antwoord van den vurigen zanger
van „Hollands vlag” klonk:

„’t Zinlijk beeld van aanzijn, vrijheid,
„Is zij aan der oudren strand;
„Bij den vijand, onder vreemden,
„Is de vlag ons vaderland!”

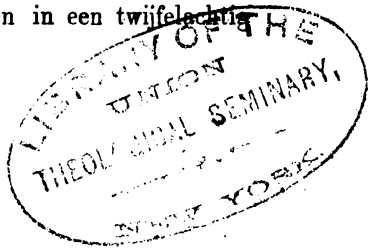
De vlag is ’t symbool onzer nationaliteit, — ’t symbool
van ons vrij en zelfstandig volksbestaan; de vlag is de glo-
rierijke herinnering van een groot en edel voorgeslacht, —
de vlag is de vertegenwoordigster van onze gantsche roem-
volle volkshistorie!

En ’t kan ons dan ook wel allerminst verwonderen, dat,
toen eenmaal de dichter gevraagd had: Weet gij wat de vlag
beteekent? — de geschiedvorscher daarop een tweede vraag
deed volgen: Weet gij van waar die vlag haar oorsprong
heeft? —

Onderwerpen van geschied- en oudheidkundig onderzoek
worden doorgaans geacht alleen belangstelling te wekken bij
historici en archaeologen; — maar de vraag naar den *oorsprong*
der Nederlandsche vlag is er eene, die niet den oudheidmin-
naar alleen, maar die heel het volk belang inboezemt. Wat
toch kan er meer nationaal zijn, dan ’t symbool zelf onzer
nationaliteit — de vlag?

Jammer dus, driewerf jammer! dat daarover verschil van
meening bestaat, — en dat het schijnt alsof de oorsprong
onzer vlag zich zou moeten verschuilen in een twijfelachtig

435841

529

donker. En of nu al de Nederlandsche Spectator bij de verschijning van het jongste geschrift over dit onderwerp, dat van den heer D. G. Muller, ons de verzekering gaf, „dat voor het oogenblik het onderwerp is uitgeput” (1); — en al hoorden we ook een’ redenaar in een onzer letterkundige maatschappijen het luide verkondigen, dat niemand nu meer behoefde te vragen, van waar dat rood-wit-blaauw zijn’ oorsprong had, dat hij slechts het boek van den heer Muller te lezen had, om ’t volkomen en naauwkeurig te weten; — niemand kan hooger ingenomen zijn met den arbeid van den verdienstelijken schrijver, die met zoo warme liefde, met geestdrift zelfs, bezielde is voor dat echt nationaal vraagstuk, dan wij het zijn. Met groote vlijt en onvermoeide inspanning heeft de heer Muller getracht alles na te sporen en te verzamelen, wat binnen- en buitenlandsche boekerijen en archieven mogten bevatten, dat tot opheldering en toelichting dienen kon; — en wij zijn hem daarvoor grooten dank verschuldigd. Wij vonden in zijn werk een aantal bijzonderheden bijeengebragt, van meer of minder gewigt, die niet of weinig bekend waren, en schatten het daarom op hoogen prijs. Maar wij meenen evenwel niet, dat nu reeds het laatste woord in deze kwestie gesproken zou moeten zijn; wij kunnen niet erkennen, dat het onderwerp is uitgeput; en wij kunnen ook niet gelooven, dat onze vlag *vijf eeuwen* oud is.

En ’t onderwerp dunkt ons belangwekkend genoeg, om er nog eens eenige oogenblikken onze aandacht bij te bepalen.

(1) Ned. Spect. 1862, bl. 293.

I.

Wanneer wij willen spreken over de Nederlandsche vlag, dienen wij vooraf te bepalen, welke vlag wij eigenlijk bedoelen. Thans nog zien wij tweederlei vlag bij feestelijke gelegenheden nevens elkander wapperen: de oranjevlag en de driekleur: rood-wit-blaauw. De eerste geldt thans als de leus van het Vorstenhuis, dat over Nederland regeert, maar is tevens ook het vaandel onzer krijgsmagt. De tweede wordt tegenwoordig doorgaans de nationale vlag genoemd, maar is tevens onze oorlogs- en koopvaardijvlag. Tijdens de republiek heette zij: de Prinsenvlag of de Hollandsche vlag, soms ook, schoon onjuist, de Statenvlag.

Maar in het tijdperk der republiek, bestonden er nog twee andere Nederlandsche vlaggen: de eene de Generaliteits- of Statenvlag: rood met eenen gelen of gouden leeuw, die zwaard en pijlbundel voerde; de andere, de Prinsenvlag: Oranje-wit-blaauw, of *Orange, blanche, bleu.* (1)

Andere vlaggen, die destijds ook gevoerd werden, zooals O. W. B. met eenen rooden Statenleeuw in het wit, of wel, hetzij O. W. B., hetzij R. W. B., gegeerd (*gironné*) in twaalf stukken, soms met den Statenleeuw in 't midden, zijn slechts zamenstellingen of variatiën van de zoo even genoemde, en komen dus niet in aanmerking.

Wij kennen derhalve vier Nederlandsche vlaggen: de Oranjevlag, de Statenvlag, en tweederlei driekleur: O. W. B. en

(1) Zoowel kortheds- als duidelijkheidshalve schrijven wij in 't vervolg van dit opstel voor *rood-wit-blaauw*: R. W. B. en voor *oranje-wit-blaauw*: O. W. B.

R. W. B. En of deze beide laatste werkelijk twee verschillende vlaggen, dan of ze altijd één en dezelfde zijn geweest, laten wij voor 't oogenblik nog in het midden; wij zullen dat later zien, en beschouwen ze voorloopig als twee verschillende.

Van twee dezer vier vlaggen nu is de oorsprong aan geen twijfel onderhevig.

De Oranjevlag dagteekent van het tijdstip, toen de Prins van Oranje zich aan 't hoofd van den opstand tegen Spanje stelde. 't Oranje stond als leus of veldteeken tegenover Bourgouje, of als men toen zei: *Borgoens*, en was ontleend aan 's Prinsen naam of titel. De vroegste vermelding van het opsteken der Oranjevlag, niet door den Prins, maar door ons volk, is van den 21 Mei 1572, te Enkhuizen, toen die stad de zijde van den Prins koos. „Toen” zegt Hooft, „steekt men 't Oranjevendel van de muuren ter stadt uit, en verklaart sich voor den Prinse, teeghens den Hartogh van Alva.” (1) Dit verhaal leidt echter tot de veronderstelling, dat die vlag toen al geen nieuwigheid meer was, en ongetwijfeld zullen de Watergeuzen bij de groote verscheidenheid van vlaggen, die ze op huunc schepen voerden, ook wel Oranjevlaggen en -wimpels hebben gehad.

Of de Prins zelf, bij zijnen veldtogt in 1568, ook reeds Oranjevaandels voerde, is ons niet bekend. Arend zegt wel, dat die vaandels O. W. B. waren, (2) maar vermits hij zijne bron niet opgeeft, zoo kan men op dit zeggen weinig staat maken. Met zekerheid weten wij, dat onze Oranjevlag dagteekent van het voorjaar van 1572, — dat zij toen werd opgestoken door de burgerij, als de leuze harer prinsgezindheid, en dat zij niet ontleend is aan 's Prinsen *wapen*, maar aan zijnen *naam*.

Dat het Oranje als veldteeken toch reeds in 1568 bekend was, zou men welligt mogen vermoeden, uit de verwondering, die Arenberg betuigde, toen hij vernomen had, dat Lodewijk van Nassau, het *roode kruis* van Bourgondië en

(1) Ge Boek bl. 246. (2) 2e Deel 5e stuk bl. 107.

roode sjerpen voerde. Hij schreef den 15 Mei 1568 aan Alva : „J'entends que le conte Lodewick et ses gens portent *le croix et l'escharpe rouge*, je ne scay par quelle finesse ou à quel but ; paroù, en cas que venions aux mains, l'on auroit bien à faire de *discerner les ungz des aultres*.” Waarop Alva antwoordde : „quant à ce que dictes les ennemis porter les escharpes rouges, je veulx espérer qu'ilz ne fauldront pourtant d'avoir les testes rompues, quand les occasions et moyen s'en présenteront.” (1)

Arenberg vermoedde dus, dat er een list achter school, en had verwacht, dat Lodewijk andere vanen en sjerpen zou gevoerd hebben, — en ofschoon hij die niet noemde, kunnen wij wel aan geen andere dan Oranje denken.

Dat het Oranje reeds in de eerste jaren van den opstand algemeen als veldteeken bekend was, en vóór de Gentsche pacificatie bepaald in Holland en Zeeland telhuis behoorde, daarvan vinden wij ook bij gelijktijdige dichters de bewijzen. In een refrein van 1578 op de Gentsche oranjegezindheid heet het :

„Sij dragen sluijers ende gesloofde causens (2) ende herten van Oraingnen (3)
 „Van appelen, die groeijen in 't Coninckrijcke van Spaingnen ;
 „Maer eer dat de Somer zal comen ten heinden
 „Sullen met heurlieder *veld-teecken* naer Hollandt ende Zeelandt beleinden.”

En dat het Oranje als leus tegenover Bourgonje gesteld werd, daarvan levert mij zelfs nog een vers van 1650 een bewijs :

„Wel onbeschoften bloed!” zei een Amsterdammer tegen zijn buurman,
 „wat vlaggen zou men keeren,
 „Oraengie of Borgoens?”

(1) Nijhoffs Bijdragen, VII Deel, Bockbesch. bl. 129, uit Gachard, Correspondance du duc d'Albe sur l'invasion du comte Louis de Nassau en Frise en 1568.

(2) *Caus* is 't zelfde als *kous*, en *sloof* is *omslag*. *Gesloofde causens* zijn dus *kousen met eenen omslag voorzien*. De omslag verborg den kousenband en diende tevens tot versiering. Het zal wel niet de kous maar de omslag geweest zijn, die „van Oraingnen” was.

(3) Dit waren geopende herten, daar een oranjeappel in stak, en die men op de borst droeg. Nog in 't midden der 17^e eeuw droeg men die als partijleus.

De Generaliteits- of Statenvlag is met de republiek geboren en gestorven.

Reeds vóór de Unie van Utrecht hadden de toenmalige Algemeene staten, bij de vaststelling van hun zegel, den 11 September 1578, den leeuw met zwaard en pijlbundel aangenomen: „un Lion grim pant couronné, aiant en la patte droicte une épée, en la senestre dix-sept flesches (signifiant les dix-sept provinces) liées d'un roulet, où sera escript: concordia.” Na de Utrechtsche Unie zijn de 17 pijlen in 7 veranderd.

Deze *Leen mette pijlen*, zoo als hij kortaf plagt genoemd te worden, werd eerlang aangemerkt als het wapen der Generaliteit, en verscheen ook in de vlag. Daarbij werd aanvankelijk de Hollandsche blazoenering overgenomen: de vlag geel, de leeuw rood; doch in den loop der 17^e eeuw — welligt na den Munsterschen vrede, of mogelijk bij den aanvang van den stadhouderloozen regeringsvorm, dat weinig verschilt, — zijn die kleuren omgekeerd: de vlag rood, de leeuw geel. En zoo is die vlag gevoerd tot 1795.

II.

Zoo blijven ons dan nu nog de twee driekleuren over: O. W. B. en R. W. B. — En die beide vlaggen heeft men ook steeds op 't oog gehad, zoo dikwijls er in de laatste 32 jaren sprake is geweest van een onderzoek naar den oorsprong der Nederlandsche vlag.

Voor zooveel wij weten is de historieschrijver van het Nederlandsche zeewezen Mr. J. C. de Jonge de eerste geweest, die een onderzoek naar den oorsprong dier vlag heeft ingesteld. Hij gaf in 1831 eene verhandeling over dit onderwerp in het licht (1), — en toen hij een paar jaar later het eerste deel zijner Geschiedenis van het Zeewezen uitgaf, kwam daarin natuurlijk dat onderwerp andermaal ter sprake.

Later heeft de Heer Guyot in Nijhoffs Bijdragen voor Va-

(1) 's Hage en Amsterdam, bij Gebr. van Cleeff, 1831.

derlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde (1) een tweetal opstellen geplaatst, waarin hij van het gevoelen van de Jonge verschilde, en voornamelijk trachtte aan te toonen, dat de R. W. B. vlag veel ouder was dan deze meende.

In verschillende jaargangen van den Navorscher (2) komen onderscheidene artikeltjes voor, die de Nederlandsche vlag betreffen. Doch zij bevatten niets, dat eenig licht aanbrengt; — voor 't geen in sommige aangaande de oudheid der vlag beweerd wordt, zijn geene bewijzen geleverd. En ten slotte zijn ze allen kinderen der anonymiteit, — kinderen, die huns vaders naam niet dragen, — een geslacht, dat in den Navorscher bijzonder welig tierde, maar dat wij om de eene en andere reden stilzwijgend kunnen voorbijgaan.

Ook in couranten zijn nu en dan opstellen voorgekomen over de vlag, — doch ook deze hebben voor ons geene bijzondere waarde, omdat hetgeen daarin gezegd werd, slechts herhaling was van 't geen of door de Jonge of door Guyot beweerd was. En evenmin behelsde de brochure, die ten vorigen jare te Utrecht uitgegeven werd (3) iets nieuws, daar zij ons een uittreksel uit de verhandeling van de Jonge te lezen gaf, waarmee de schrijver, als hij zelf zei, meende ons „geen ondiens te doen,” omdat hem gebleken was, dat die verhandeling „tegenwoordig in niet veler handen is.” Verschaftte ons alzoo die Utrechtsche brochure eene kleine teleurstelling, wij werden daarvoor ruimschoots schadeloos gesteld, toen kort daarna het boek van den heer Muller in 't licht kwam (4), waarin ons zeer veel nieuws en belangrijks werd meêgedeeld.

Wij hebben dus thans *drie* schrijvers over den oor-

(1) Xe Deel bl. 344, en Nieuwe reeks 1^e Deel bl. 69.

(2) I. bl. 186, 239, 297; — II, bl. 11, 101, 160, 350; — IV, bl. 69, 362, bijbl. 1855, li, lij; — VIII, bl. 8.

(3) De Ned. vlag enz. door A. B. — Utr. bij J. Herfkens Fz. 1862.

(4) De oorsprong der Nederlandsche Vlag, op nieuw geschiedkundig onderzocht en nagespoord, door D. G. Muller, Oud-Secretaris-Generaal van het Departement van Marine, Ridder, enz. — Te Amsterdam, bij de Wed. G. Hulst van Keulen, 1862.

sprong der Vaderlandsche driekleur — de Jonge, Guyot, Muller. Er is thans veel en velerlei over de oudheid en de herkomst der vlag te berde gebragt. Maar jammer is 't: „er blijft nog veel onzeker, vooral aangaande het vroegste tijdstip, wanneer de vlag is in gebruik gekomen, niettegenstaande de moeite, die er tot opsporing van eenig bewijs daaromtrent is aangewend;” — gelijk de heer Muller zelf in zijn Voorberigt erkent.

En wij erkennen gaarne, dat hij inzonderheid daartoe zeer veel moeite heeft aangewend, — al kunnen we dan ook zijne conclusie niet erkennen noch aannemen.

Mr. J. C. de Jonge begon met het bewijs te leveren, dat onze vlag niet van Franschen oorsprong is. Dit mag thans wat vreemd klinken, 't vond wleër geloof. De Franschen dweepten met hunne nationale driekleur, en zochten die zoo oud en eerwaardig mogelijk te maken. En dit oogmerk konden zij niet beter bereiken, dan door zelfs de Nederlandsche vlag, die langs alle zeeën met roem bekend was, die reeds eene geschiedenis van meer dan twee eeuwen had, tot eene dochter van de hunne te maken. Dit gevoelen, te berde gebragt in 't laatst der vorige eeuw, en toen wellicht zelfs door onze verfranschte patriotten geloofd, werd weër opgewarmd in 1830, en daarom trad de Jonge op, om 't met afdoende bewijzen te weërleggen. En dit gaf hem natuurlijk aanleiding, om tevens zijn gevoelen aangaande den oorsprong der vlag te ontwikkelen.

De Nederlandsche of Prinsenvlag was oorspronkelijk O. W. B. geweest, en die kleuren beschouwde hij als des Prinsen kleuren, volgens hem ontleend aan 's Prinsen wapen. Die O. W. B. vlag bleef bestaan tot na den dood van Prins Willem II. Toen echter werd de verandering van 't *oranje* in *rood* door Holland doorgedreven. En zoo was, volgens de Jonge, de R. W. B. vlag eerst na 't midden der 17^e eeuw ontstaan uit de O. W. B. vlag.

Dit gevoelen van den verdienstelijken Rijks-Archivaris is

later weersproken, maar vindt toch ook nog zijne voorstanders. Nog in 't voorgaande jaar werd door den Voorzitter van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden, Prof. R. Fruin, de zienswijze van den heer de Jonge verdedigd, bepaaldelijk tegen hen, die in onze driekleur de oude zeevlag van de Bourgondische en Oostenrijksche landsheeren meenen te erkennen (1).

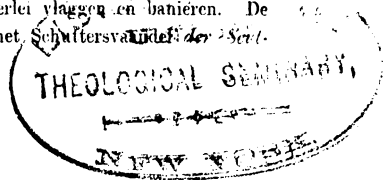
En men moet dan ook erkennen, dat het betoog van de Jonge gegrond was op echte stukken en historische berigten. Dat de vlag in het laatst der 16^e en de eerste helft der 17^e eeuw O. W. B. was, bewees hij uit de bekende Middelburgsche tapijten, en de schilderij van 't beleg van Alkmaar, uit de Notulen der Admiraliteiten, waarin de vlag duidelijk omschreven wordt „van de coleuren *Oraenge, blanche, bleu* in drij velden”, en uit gedrukte werken van 1577, 1582, 1606 en 1615.

Uit een zeldzaam boekje gedrukt te Gent in 1577: „Beschrijvinge van hetghene vertoocht wierdt ter incomste van d'Excellentie des Princen van Oraengien enz.” zien wij, dat de Gentsche Vrede bij die feesten werd voorgesteld door eene maagd, die „ghegort was in eenen gordel van 's Princen paluere, Oraengien, wit ende blau”, terwijl evenzoo de overige personaadjes allen waren gekleed of versierd met Oranje, wit en blaauw (2). — 's Princen paluere was dus O. W. B. — Wij hebben hier echter nog geen vlag. Maar in een ander zeldzaam boekje, gedrukt in 1582 bij Christoffel Plantijn te Antwerpen: „De blijde en heerlicke Incompste van Mijnheer Franssois van Vrankrijck” enz. wordt bij de Nederlandsche schepen gesproken van „heur ghewoonlicke wimpelen (3), die den Spaingiaerden groote vrees plegen aen te jaeghen met *des Princen van Orangien coleuren*” (4). Niets is eenvoudiger dan

(1) Handelingen der Maatschappij 1862, bl. 68.

(2) Bl. 37—39. (3) Bl. 28.

(4) Onder *wimpelen* verstond men oudtijds allerlei vlaggen en baniëren. De Stads-banier werd dikwijls *der Stede wimpel*, en het Schuttersvandeel *der Sted. leren wimpel* genoemd.

dat die kleuren dezelfde zijn, als die zooeven „s Princen pa-luere” genoemd werden. De O. W. B. vlag moet dus toen reeds eene geschiedenis van eenige jaren gehad hebben, waarin zij den Nederlanders reeds *gewoon*, den Spanjaarden reeds ten *schrik* geworden was, — en dit voert ons natuurlijk terug tot de dagen van de ondernemingen der Watergeuzen, — ten minste tot 1572 zoo niet tot 1568.

De beide andere aangehaalde werken bewijzen voor den oorsprong der vlag niet veel. In het „Gedenboek van den moctwil der Spanjaarden ende groote liefde ende trou van den Princen uyt den huysse Nassau,” Leiden 1606, behandelt Jacob Duym, voormalig Officier van het leger onder Prins Willem I, het beleg van Leiden, den moord van Prins Willem enz. *comedischgewijs*, en op rijm. Hij schrijft daarbij voor, hoe de personen gekleed moeten zijn. De Officiëren met sluijers of armbanden van O. W. B. — den Prins zelf stelt hij voor in een wapenrok met „de coleuren orange wit ende blau,” — en de Maagd der Vrijheid geeft hij pluimen op den hoed van „Orange, blanche en bleu” (1). Waarschijnlijk uitmonsteringen zoo als hij die zelf in het leger van den Prins gekend had, maar hij zegt toch ook aangaande „de cleedinghen, *mits dat se sijn soo die teghenwoordig ghebruyckt worden.*” En ’t boekje brengt ons dus reeds in de 17^e eeuw. Een ander zeldzaam werk met gekleurde platen: „Afbeeldinghe en beschrijvinghe van alle de veldslagen, belegeringen ende andere notabele geschiedenissen, ghevallen in de Nederlanden, gheduerende d’oorloghe teghens den Coningh van Spaenghen” enz. waaruit blijkt, dat krijgsbenden en oorlogschepen vaandels en vlaggen voerden van O. W. B. (2) brengt ons reeds in 1615, en levert dus voor den oorsprong der vlag geen afdoend bewijs op.

Om te betoogen, dat in 1652 en 1653 het oranje in rood veranderd is, voerde de Jonge eene plaats aan uit Aitzema, Zaken van Staet en Oorlogh, waarin deze spreekt van het veranderen der prinsenvlaggen en vaandels. En dat die verandering de oranjekleur gold, trachtte hij te bewijzen uit de

(1) Bl. 41, 42. (2) Bl. 54.

opschuddingen, die in 1653 in verschillende steden plaats hadden, en uit de resolutiën van H. H. M. van dat jaar, waaruit blijkt, dat Zeeland en Friesland, de meest oranjegezinde provinciën, zich tegen het veranderen der vlaggen poogden te verzetten.

En eindelijk, dat ook in later tijd het R. W. B. gehandhaafd bleef, zelfs door Prins Willem III, wil hij bewezen hebben, door de bijzonderheid, dat deze Vorst in 1688, bij zijnen togt naar Engeland, zelf, boven zijnen grooten standaard eenen wimpel van R. W. B. gevoerd heeft; — waarin echter eene kleine vergissing schnilt, die wij later wel zullen opmerken.

Maar schoon we moeten erkennen, dat de Jonge zijn gevoelen op bewijzen deed rusten, heeft men toch de opmerking gemaakt, dat zijn onderzoek niet volledig was; dat hij zich bepaalde tot de oorlogsvlag, en de handelsvlag buiten zijne beschouwing bleef; hetgeen men beschouwde als een gevolg van de rigting zijner studie, daar hij zich in zijn groot werk over het Zeewezen bijna uitsluitend tot de Krijgsmarine bepaalde. Zeker had het meer zijne aandacht moeten trekken, bij de beschouwing der Middelburgsche tapijten, dat hij naast de Oranje- en de O. W. B. vlaggen ook de R. W. B. zag, en dat de laatste daarop zelfs vrij menigvuldig voorkomen. Het had hem moeten bewijzen, dat zijne meening aangaande den zeventiende-eeuwschen oorsprong van het R. W. B. onjuist was, daar dit althans even oud is als het O. W. B.

Men beweert dan ook, dat die verdienstelijke geleerde zelf op dat punt reeds tot andere zienswijze gekomen was, en dat alleen de dood hem verhinderd heeft, daaromtrent een nieuw onderzoek in te stellen.

De heer P. C. G. Guyot trad in 1856 met een geheel ander gevoelen aangaande den oorsprong onzer vlag te voorschijn.

Hij vond in een grafelijk rekenboek van 1409 (1), dat

(1) Dit grafelijk rekenboek behoort in eigendom aan Jhr. F. A. Ridder van Rappard te 's Gravenhage.

's Graven kamerling 12 el graauw laken had gekocht, en daarbij nog 2½ el aan roode, witte en blaauwe fluweel, „welc fluweel hi besigen soude toten graeuwen laken voirscreven.”

Waar dat graauw laken voor dienen moest, staat in de rekening niet te lezen; — maar de heer Guyot maakte daaruit de volgende besluiten op:

vooreerst, dat het graauw laken tot een tabberd voor den Graaf bestemd was, en dat het fluweel dienen moest tot uitmonstering van dien tabberd;

vervolgens, dat R. W. B. toen de landsheerlijke kleuren waren: R. wegens Holland, W. B. wegens Beijeren;

en zoo kwam hij eindelijk, langs den weg der redenering, tot het besluit, dat „reeds onder 't huis van Beijeren, en wel reeds van het midden der veertiende eeuw af, dat is, na den scheepsstrijd op de Maas, de Hollandsche en Zeeuwsche koopvaardijshepen” de R. W. B. vlag hebben gevoerd (1).

Vervolgens vond hij bij van Wijn, dat de kleuren van het huis van Bourgondië blaauw en wit waren, maar niet uitsluitend, want dat ook rood eene Bourgondische kleur was. De mannen van wapenen onder Karel den Stoute voerden een St. Andrieskruis van rood fluweel op hun harnas, en de Archiers droegen paletots, half blaauw, half wit, met een rood kruis daarover heen. Zoo waren dan ook onder 't Bourgondische huis de landsheerlijke kleuren R. W. B. — En hij vond dat R. W. B. ook weêr in 't wapen van 't Oostenrijksche huis terug; — en geen wonder, want Oostenrijk kwartileerde met Bourgondië, en bovendien, in welk wapen, zamengesteld als in 't laatst der 15^e eeuw de wapens der aanzienlijke Vorsten reeds waren, zou men geen keel, zilver en lazuur vinden? — En zoo hebben dan de koopvaardijshepen, naar de meening van den heer Guyot, ook toen de R. W. B. vlag gevoerd, terwijl de oorlogsvlag wit was met het roode Bourgondische kruis. Het R. W. B. zou „hoogstvermoedelijk reeds van 1350 af, *daadwerkelijk evenzeer als regtens*, steeds de kleuren van onze koopvaardijvlag geweest zijn” (2).

(1) Nijhoffs Bijdragen N. Reeks I D. bl. 77. (2) Idem bl. 102.

Volgens Guyot zouden zelfs de Watergeuzen geen andere vlag dan de R. W. B. gevoerd hebben, zolang zij in vreemde havens hun toevlugt moesten zoeken, en daar als Nederlandsche schepen erkend wilden zijn. Eerst, na de inneming van den Briel, toen zij vasten voet gekregen hadden op vaderlandschen bodem, zouden zij het *rood* in *oranje* hebben veranderd, waaruit dus de Prinsenvlag O. W. B.; en tevens de kreet: Oranje boven! ontstond. Doch tegelijk bleef daarna ook nog de R. W. B. vlag bij de handelsvloten in wezen, — alleen de oorlogschepen voerden O. W. B. — En toen omstreeks 1653 het oranje, op de wijze als de Jonge had verhaald, kwam te verdwijnen, werd het oude R. W. B. weêr algemeen zoowel ten oorlog als ter koopvaart.

Nu moogt ge aan deze redeneringen zoo groot een waarschijnlijkheid toekennen, als ge wilt; — wanneer ge die 45 bladzijden in de beide deelen van Nijhoffs Bijdragen nog eens aandachtig naleest, dan zult ge toch moeten toestemmen, dat de schrijver veel meer redeneert dan bewijst, en 't niet verder brengt dan tot de mogelijkheid. Maar voor den *oorsprong* der vlag *bewijzen* zijne verhandelingen eigenlijk *niets*, want zijn gantsche gebouw rust op veronderstellingen en gevolgtrekkingen.

Zijne mededeeling aangaande dat „roden, witten ende blaeuwen flueel” is zeker niet onbelangrijk, hoewel om andere reden dan de oorsprong der vlag. Maar dat dit dienen moest voor 's Graven tabberd, is reeds een veronderstelling; 't staat in de rekening niet te lezen. 't Graauw laken zou ook wel tot eenig ander doel gekocht kunnen zijn. Maar dit eens aangenomen, dan is 't nog een geweldige sprong, om van een uitmonstering op 's Graven tabberd te komen tot het besluit, dat er dan ook een R. W. B. vlag moet geweest zijn. En dan nog weêr met een' nieuwen sprong die vlag terug te brengen tot den aanvang der Hoeksche en Kabeljauwsche twisten; — wij zeggen niet, dat het onmogelijk is, o neen! alles is mogelijk, — maar wij vragen *bewijzen*, en die ontbreken er aan.

Maar zoo dit roode, witte en blaauwe fluweel uwe aandacht getrokken heeft, als de grondslag, waarop alle veronderstellingen gebouwd zijn, dan vraagt ge welligt, of dat driekleurig fluweel geweest is? of wel drierlei fluweel, van elke kleur afzonderlijk? — 't geen mogelijk in uwe waardeering met betrekking tot de vlag wel eenig verschil zou kunnen maken. Men heeft er werkelijk reeds driekleurig fluweel van gemaakt, en geschreven: „ $2\frac{3}{4}$ ellen rood, wit en blaauw fluweel.” Maar dat staat alweêr in de rekening niet. Terwijl bij het graauw laken staat: „gecoft XII ellen graeus lakens,” staat bij het fluweel: „gecoft an roden, witten ende blacuven flueel III ellen minus een vierel.” Eene uitdrukking, die zoo duidelijk mogelijk zegt, dat er drierlei fluweel gekocht is, rood fluweel, wit fluweel en blaauw fluweel, te zamen $2\frac{3}{4}$ el uitmakende. Ook is veel gewigt gehecht aan de volgorde, waarin die kleuren in 't grafelijk rekenboek genoemd zijn, en die juist overeenstemt met de volgorde der kleuren in onze vlag; een overeenkomst, die niet anders dan bloot toevallig kan zijn. Want hoe kan er reeds in 't begin der 15^e eeuw aan zulk eene vastgestelde schikking der kleuren te denken zijn, wanneer men ziet, dat die zelfs in 't laatst der 16^e eeuw nog niet vaststond. Op de Middelburgsche tapijten ziet men beurtelings R. W. B., R. B. W. en B. W. R., ook enkel R. W., en B. W. of R. B. en ook W. B. R. B. en allerlei variatiën.

Dit R. W. B. nu wil men ons verklaren als Holland-Beijeren; — maar men heeft het dan ook juist verkeerd. 't Was Beijeren-Holland, want Beijeren was de *stam* en Holland de *zijtak*. En als nu de Tresorier Filips van den Dorp werkelijk „en als edelman van dien tijd, en als grafelijk ambtenaar zich met de uiterste zorgvuldigheid moet gewacht hebben, om in zijne rekenboeken ten opzichte van 's graven wapen en kleuren eenig vergriep te plegen,” (1) dan had hij ze juist andersom moeten noemen. En als de oorsprong der vlag iets te maken had met het huis van Beijeren-Holland, dan moesten de kleuren ook juist andersom en het rood beneden staan.

(1) Nijhoffs Bijdr. X. D. bl. 348.

Derhalve zoowel om de rangschikking der kleuren, als omdat een besluit van een *veronderstelde* grafelijke tabberd tot eene eveneens *veronderstelde* scheepsvlag wat al te los en willekeurig is, en omdat redenering zonder bewijzen niets afdoet, — achten wij den oorsprong onzer driekleur uit den tijd der Beijersch-Hollandsche graven *gantsch onwaarschijnlijk*. Wat er van eenen Bourgondischen oorsprong te denken is, zullen wij later zien.

Bij zooveel onzekerheid en tegenstrijdigheid van meening aangaande de herkomst onzer vlag, was het ons eene aangename verrassing, toen we vernamen, dat de heer Muller zich sinds geruimen tijd bezig hield met een nieuw geschiedkundig onderzoek ter oplossing van dat echt nationaal vraagstuk; en met levendige belangstelling zagen wij den uitslag van dat onderzoek te gemoet.

Wij hebben zijn belangrijk geschrift met hooge ingenomenheid ontvangen; — wij doen hulde aan den wetenschappelijken zin en de onpartijdigheid, zoowel als aan de onvermoeide zorg en volharding, waarmede de geachte schrijver zijnen arbeid heeft voortgezet en volbragt; — wij bewonderen den ijver, de moeite en de inspanning, waarmeê hij alles heeft verzameld en ter toetse gebragt, wat slechts eenigzins ter opheldering van zijn onderwerp dienen kon; — al zij het dan ook, dat we met het resultaat van zijn onderzoek ons niet kunnen vereenigen, hetgeen gewis zijne onpartijdigheid ons niet euvel zal willen duiden.

Het onderzoek van den heer Muller begint bij het graf van den Egyptischen koning Ramses III, die ruim 1400 jaren vóór Christus geboorte leefde, — zeker vroeg genoeg! — en eindigt met het besluit, „dat men het er voor mag houden, dat de vlag, ofschoon bij den aanvang nog niet algemeen in gebruik, toch reeds *vijf eeuwen* heeft bestaan” (1). En 't is

(1) Bl. 83.

met dit besluit, dat wij ons niet vereenigen kunnen, om de eenvoudige reden, dat, als de heer Muller zelf erkent, *de stellige bewijzen ontbreken* (1).

Op 't een zoowel als op 't ander werden wij reeds voorbereid bij den aanvang van 't boek (2), waar de heer Muller ons al terstond verzekerde, dat zijn onderzoek zou „leiden tot bevestiging van het gevoelen des heeren Guyot;” terwijl we almede op dezelfde bladzijde vernamen, dat geschiedkundige bewijzen van het allereerst in gebruik komen der vlag ontbreken, en dat de waarschijnlijkheid moet worden afgeleid „uit bijkomende omstandigheden.”

III.

Wij vragen met bescheidenheid, dat men ons vergunne, bij een onderzoek naar den oorsprong onzer vaderlandsche vlag alleen op bewijzen af te gaan. Wil men beweren, dat op zeker tijdstip die vlag reeds bestond, dan moet men ook uit dien tijd de echte afbeelding of beschrijving dier vlag kunnen aanwijzen. Kan men dat niet, dan wandelt men rond in 't hersenschimmig gebied van veronderstellingen en waarschijnlijkheden, en daarin zien we geen nut. Redenering is steeds voor tegenspraak vatbaar, en gevolgtrekkingen uit *bijkomende omstandigheden* leiden ligtelijk op een dwaalspoor. Welke roem kan er in gelegen zijn, aan zijne vlag eene fabelachtige oudheid toe te dichten?

Te gelooven, dat onze vlag reeds *vijf eeuwen* oud is, in afwachting dat het bewijs daarvoor later wel „nog voor den dag komen” kan; te gelooven, dat onze vlag reeds *vijf eeuwen* heeft bestaan, en *voorzeker* te verklaren, dat haar oorsprong althans zoo ver opklimt, alleen op grond van 2 $\frac{3}{4}$ el roode, witte en blauwe fluweel, die toch in allen gevalle niet gekocht zijn om er eene vlag van te maken, dit kunnen wij

(1) Bl. 82.

(2) Bl. 11.

niet (1). En dan bovendien te gelooven, dat we in onze beroemde en geliefde driekleur nog een gedenkteeken zouden bezitten van de Hoeksche en Kabeljauwsche twisten, alleen omdat de Hoeken *roode* en de Kabeljauwen *grauwe* mutsen droegen, dit kunnen wij evenmin. En dan nog ter wille van al dat geloof, der nobele heraldiek geweld aan te doen, door haar gemengde kleuren op te dringen, die ze niet kent, en niet erkennen wil, — wanneer men dat *grauw* verkiest te verklaren, als eene vermenging van het Beijersche wit en blaauw, — wij kunnen het een zoo min als het ander! Gingen zulke redeneringen op, dan kon men even goed de Oranjevlag van Floris V afleiden, en noemen het oranje eene vermenging van het Hollandsch rood en geel!!!

De geschiedenis onzer vlag begint dáár, waar men het eerste *bewijs* vindt van haar bestaan.

In de 14^e en 15^e eeuw is van het bestaan dier vlag geen spoor te vinden. Heeft iemand zich moeite, zeer veel moeite getroost, om overal na te sporen, of ergens ook eenig bewijs te ontdekken ware van het vroeger bestaan onzer vlag, — de heer Muller heeft dit gedaan, — het honderdtal bladzijden van zijn geschrift vertoont er de blijken van. Hij heeft overal gezocht, waar hij slechts vermoeden kon, dat iets te vinden zou zijn, en ons daardoor de stellige overtuiging verschaft, dat (het zijn zijne eigene woorden) „van de tijden der laatste helft van de veertiende en van de vijftiende eeuw *niets* tot ons gekomen is, dat eenige zekerheid oplevert” (2); — en dat „zoover de in het werk gestelde nasporingen hebben gereikt, *geene volstrekt stellige bewijzen* voor het reeds gedurende de tijden der Beijersche en der Bourgondische graven

(1) Men heeft ook gewezen op het blaauw en wit (lazuur en zilver) van de zes golvende baren in het wapen van Zeeland, alsof die mede eenen Beijerschen oorsprong hadden, en het gevoelen aangaande den Beijerschen oorsprong der vlag ondersteunden. Geheel ten onregte. *Golvend doorsneden van lazuur en zilver* is eenvoudig de heraldieke zee, en heeft met Beijeren niets te maken.

(2) Bl. 29.

hier te lande in gebruik geraken der Nederlandsche vlag zijn voor den dag gekomen" (1).

Die uitkomsten zijn zoo duidelijk en bepaald, dat geene redenering in staat is die weg te cijferen. En 't is moeilijk te begrijpen, hoe men tegenover zulke uitkomsten van een ijverig en naauwgezet onderzoek nog zou kunnen volhouden, dat die vlag toch vijf eeuwen oud moet zijn.

Maar nu de zestiende eeuw vóór den tijd van den opstand tegen Spanje.

Er hangt op het stadhuis te Amsterdam eene schilderij van 1536, die wel in staat is tot verschil van gevoelens aanleiding te geven. „Dit stuk" zegt Jan van Dijk, „is in *cavalier perspectief* Geteekent, zeer uitvoerig Geschildert" (2). „Het is" zegt Houbraken, „de afbeelding der stad Amsterdam, in dien stand als zij zich vertoonde in zijn eerste bemuuring, die in 1482 begonnen is. Dit stuk is door Kornelis Antonissen in 't jaar 1536 na 't Leeven gemaalt (3)." Op den voorgrond ziet men het Y met vele schepen, waarop velerlei vlaggen wapperen, — Deensche, Engelsche en Fransche vlaggen, — de vlaggen van Nederlandsche en van Oostzee-steden, — de Bourgondische, dat is: toen nog de Bourgondisch-Nederlandsche, later de Spaansch-Nederlandsche vlag, wit met het roode St. Andries-kruis, — ook de oude Amsterdamsche, rood-zwart-rood met de drie witte kruisjes in het zwart, — en eindelijk te midden van al deze vlaggen zien wij, tot onze verwondering, ook *achtmaal* de *rood-wit-blaauwe vlag*.

Zie daar dus, zoo 't schijnt, de R. W. B. vlag reeds in de eerste helft der 16^e eeuw! Maar de vraag is: of die acht R. W. B. vlaggetjes werkelijk in 1536 door Kornelis Antonisz. geschilderd zijn? of dat men ze te danken heeft aan een der vele latere handen, die van tijd tot tijd het stuk opgeschilderd hebben? — Een vraag, die zeker verschillend beant-

(1) Bl. 42.

(2) Kunst- en Historiekundige beschrijving van alle schilderijen enz. 1790 bl. 92.

(3) Schouwburg der Schilders, 1^e Deel bl. 22.

woord zal worden, naarmate men al of niet het denkbeeld voorstaat, dat de vlag van uit het grafelijk tijdperk dagteekent.

Eene kleinigheid is er op te merken, die zou kunnen doen gelooven, dat die R. W. B. vlaggen op de schilderij oorspronkelijk zijn. Wij zien er driemaal de Amsterdamsche vlag, rood-zwart-rood met de drie witte kruisjes in 't zwart. Die vlag is oud; hoewel ze toch nog in 't begin der 17^e eeuw zoo voorkwam (1). Heeft nu een latere hand die Hollandsche vlag bijgeschilderd, dan kan het verwonderen, dat die zelfde hand niet tevens die oude Amsterdammers heeft gemoderniseerd.

En zijn nu die R. W. B. vlaggen werkelijk van 1536, dan zouden wij het bewijs hebben van het bestaan dier vlag lang vóór den Geuzentijd; — dan zouden we het voor hoogstwaarschijnlijk moeten houden, dat de R. W. B. vlag van Bourgondischen oorsprong is. Vooreerst, omdat R. W. B. werkelijk de Bourgondische kleuren waren. Dat het rood bij de Bourgondiërs den eersten rang kon innemen, bewijst de kleur van hun kruis, dat ze, altijd rood, soms op een' witten, soms op een' blaauwen, soms op een' grond van wit en blaauw voerden, — ja ook wel op eenen gelen of rood en geel geschaakelden grond (2). En zoo kon 't dan ook waarschijnlijk geacht worden, dat die drie kleuren, in drie regte banen, tot eene Bourgondische handelsvlag geworden zijn. Ten andere, omdat eerst onder de Bourgondische heerschappij zich in alle aangelegenheden een streven naar eenheid en organisatie openbaarde, dat ook aan het ontstaan van een algemeene koopvaardijvlag kan doen denken. En omdat Filips van Bourgondië inzonderheid den handel zeer begunstigde, waardoor ook de vereeniging van Holland en Zeeland met de Bourgondische Staten hunnen handel zeer voordeelig was, en waarom dan ook de Hollanders en Zeeuwen zeker gaarne onder de Bourgondische vlag zouden gevaren hebben.

Maar al wil men dit alles nu eens als vrij duidelijk en waarschijnlijk aannemen, zoo blijft het evenwel nog raadsel-

(1) Zie bijv. de kaart in Pontanus, Amsterdam: *Guineae nova descriptio*.

(2) Zoo ziet men het op eene glasschilderij van 1573, in het Museum van het Kon. Oudh. Genootschap.

achtig, waarom dan die veronderstelde Bourgondische vlag zoo uitsluitend aan Holland eigen was, dat men haar van ouds (althans zoo ver de geheugenis reikt) de *Hollandsche vlag* noemde; terwijl ook andere, evenzeer Bourgondische gewesten weêr andere vlaggen hadden: Vlaanderen, rood-wit-geel met het Bourgondische kruis in het wit; en Brabant, geschaakt van rood en wit. Of men moet veronderstellen, dat onder 't Bourgondisch gezag de drie voornaamste gewesten ook drie verschillende Bourgondische vlaggen verkregen hebben, — 't geen dan toch altijd weêr *veronderstelling* blijft, en niets dan losse gissing en onzekerheid oplevert.

Maar wij stappen ook graag van die veronderstellingen af. Inderdaad, er is weinig kans, om de echtheid van die acht vlaggetjes op de schilderij van 1536 vol te houden. De schilderij is werkelijk herhaalde malen opgeschilderd. Wie waarborgt ons, dat die zoo duidelijk voorkomende vlaggetjes niet aan een dier latere opknappers te danken zijn? 't Was immers genoeg, dat die vlaggen op de schepen wat flauw en onkenbaar geworden waren, om ze elk een penseelstreek te geven, en er natuurlijk ook eenige Hollandsche vlaggen bij te voegen; — hetgeen een zeventiende- of achttiende-eeuwer wel volkomen ter goeder trouw moet gedaan hebben, — want wie zou hebben kunnen aarzelen, om op 't IJ een Hollandsche vlag te laten waaijen? — In allen gevalle, al vond men 't ook minder natuurlijk, de onzekerheid, waarin we omtrent de echtheid dier vlaggekleuren verkeerden, is genoeg om er geen bewijs op te bouwen.

Maar er is meer. Er bestaat nog eene andere schilderij, die Amsterdam in de 16^e eeuw voorstelt. Zij is geschilderd door Jan Micker, die leefde in de eerste helft der 17^e eeuw, en het eigendom van onzen verdienstelijken Stads-Archivaris, Dr. P. Scheltema. Op deze schilderij zijn geen R. W. B. vlaggen te zien. Naar welke originele schets of teekening Micker dit stuk geschilderd heeft, is onbekend, maar 't is zeker geene copie van dat van Kornelis Antonisz., daartoe is er te veel verschil tusschen beiden, onder anderen ook in

de voorstelling van de schepen op 't IJ. En wat nu de vlaggen bij Micker betreft, — er zijn geen kleuren aan te onderscheiden. Mickers leeftijd grensde te na aan dien, waarin onze vlag haar oorsprong vond, dan dat hij niet zou hebben geweten, dat op *die* schilderij geen R. W. B. vlag te pas kwam. Maar toch onkundig aangaande het vlaggenstelsel onder de Bourgondische en de Keizerlijke regering, koos hij de gemakkelijkste partij, en schilderde vlaggen, waaraan geen kleuren te bekennen zijn.

In de groote houtsneëkaart, door Kornelis Antonisz. zelf, naar zijne schilderij, in 1544 uitgegeven, is geen enkele vlag met drie banen (die dan voor de R. W. B. zou kunnen doorgaan) te bekennen. Onder de drijvende wimpels, die van verscheidene toppen golven, is er maar één bepaald te herkennen, en dit is eene Amsterdamsche met de drie kruisen. Ook de Amsterdamsche vlag in drie banen met de drie kruisen in 't midden komt maar ééns voor. Verreweg het menigvuldigst ziet men eene vlag, schuins doorkruist, die ongetwijfeld de Bourgondische (wit met het roode kruis) voorstelt. Voorts ziet men er een vlaggetje met eenen arend, een ander door lijnen in 5 banen gedeeld, en verscheidene, die geheel met horizontale lijntjes zijn doorstreept. Doch de meeste zijn te klein en te ruw geteekend, om er bepaalde vlaggen in te herkennen.

In de rijke verzameling van den Voorzitter van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap, Jhr. J. P. Six, berust een fraai gekleurd exemplaar van deze oude houtsneëkaart; doch ook hierop is geen R. W. B. vlag te zien.

Er zijn, sedert het uitgeven der Beschrijvingen van Amsterdam, dat is: in de 17^e eeuw, een aantal verkleinde afbeeldingen der stad in 't koper gesneden, hetzij naar de schilderij van Kornelis Antonisz., hetzij naar zijne houtsneëkaart. De eene is meer, de andere minder naauwkeurig, — de eene wat meer, en de andere wat minder gemoderniseerd, maar allen zijn met schepen gestoffeerd naar vrije fantazie, en in dat opzigt geene copiën van de schilderij noch de kaart. En op allen hebben ook die schepen *prinsenvlaggen* gekregen. En dit vinden wij ook zeer natuurlijk. Toen Amsterdam „geus

geworden" was, moest de kunstenaar 't zóó vertoonen, en hij kon er zich, ten aanzien van *die* afbeelding van Amsterdam volkomen toe geregtigd achten, omdat zij toen voorstelde: „Amsterdam alsoo het geweest is in den jare 1482 tot den jare 1601." Maar wij vinden 't dan ook even mogelijk en zeer waarschijnlijk, ja, wij zouden bijna zeggen: natuurlijk, dat de latere hand, die de originele schilderij moest opschilderen, deze gelijke bewerking deed ondergaan, en er ook de prinsenvlag pronken liet. En ten slotte is ook het gevoelen van schilders de oorspronkelijkheid dier R. W. B. kleuren op de schilderij van 1536 niet gunstig; — de leden van het zoeven genoemd Oudheidkundig Genootschap hebben zich toch reeds meermalen met dit vraagstuk bezig gehouden.

Ware onze vlag van Bourgondischen oorsprong, en er dus reeds in de tweede helft der 15^e eeuw een R. W. B. vlag bij de groote scheepvaart in gebruik geweest, dan moest wel in de eerste plaats Amsterdam die vlag gevoerd hebben, — Amsterdam, waarvan Filips van Bourgondië in 1452 getuigde, „que c'est la ville plus marchande de tout notre pais de Hollande." En dan moest Amsterdam ten minste zeker die vlag hebben doen pronken op haar groot koggeschip, 't symbool van hare scheepvaart (1). Maar de Amsterdamsche zegels van dien tijd, waarop het koggeschip steeds, zeer uitvoerig bewerkt, voorkomt, en waaronder er een is, dat zelfs het jaartal 1487 draagt, als het jaar, waarin 't vervaardigd is, vertoonen nergens eene vlag met drie banen, maar integendeel, met volkomen duidelijkheid, geene andere vlaggen en wimpels dan de Amsterdamsche met de drie kruisen. Hadden de Amsterdamsche schepen in dien tijd eene andere handelsvlag dan deze gevoerd, zoo ware die voorzeker op het koggeschip te zien gegeven.

Wij kunnen dus evenmin aan eenen Bourgondischen als aan eenen Beijerschen oorsprong onzer vlag gelooven, omdat daar—

(1) „Marchandise de l'eau" zegt Granier de Cassagnac, als hij spreekt van 't schip in 't wapen van Parijs.

voor geen enkel bewijs bekend is. Rood, wit en blaauw mogen ook Bourgondische kleuren geweest zijn, dit bewijst niets voor het bestaan van zulk een vlag, *wanneer wij die nergens ontdekken kunnen*. Deze drie kleuren komen in vlaggen van verschillende natiën zoo veelvuldig voor, dat het enkele feit van 't voeren dier kleuren niet als bewijs kan gelden voor 't bestaan der Hollandsche vlag.

En hiermede nemen wij afscheid van het tijdperk vóór den tachtigjarigen oorlog.

IV.

De geschiedenis onzer vlag begint dáár, waar men het eerste bewijs vindt van haar bestaan, en dit is in het laatste derde deel der 16^e eeuw.

Met den aanvang van onzen vrijheidsoorlog tegen Spanje treedt ook onze vlag te voorschijn, — vroeger kennen wij haar niet, — en in haren ouden naam van *Prinsenvlag* draagt zij het brevet van haren oorsprong met zich.

Oude namen — ieder oulheidkundige zal 't erkennen — zijn echte gedenkstukken. Bij het ontbreken van schriftelijke bewijzen, van authentieke acten, administratieve stukken of historische aantekeningen, zijn *namen* dikwijls van het hoogste gewigt, en spreiden licht waar 't anders duister zou zijn. Meermalen is een *naam* het oudste bewijs voor eene zaak; want *namen* leven in den mond des volks langen tijd vóór dat ze in officiële stukken voor de nakomelingschap worden opgeteekend; — *namen*, die van geslacht tot geslacht overgingen, terwijl schrifturen aan vernietiging bloot stonden, en helaas! te vaak vernield zijn, *namen* bewaren soms eeuwen lang de levendige en onloochenbare herinnering aan oude herkomsten, die zonder die namen ligt voor immer verloren zouden zijn geraakt.

En zoo is oock die oude naam van Prinsenvlag — al ware er geen enkel ander bewijs voorhanden — op zich zelf reeds

voldoende, ten betooge, dat de vlag, waaronder onze voorouders streden tegen Spanje, *de vlag van den Prins* was.

Ik weet wel, dat men aan dit *prinsenvlag* wel eens andere beteekenissen heeft willen toekennen, maar die verklaringen gaan niet op. Men heeft er vooreerst van willen maken *prise-vlag*, prijs-vlag, buitvlag, vrijbuitersvlag; — hetgeen dan evenwel op den vroegsten tijd der Watergeuzen zou wijzen, en dus voor den oorsprong der vlag tot hetzelfde resultaat zou leiden, als de ware naam *prinsenvlag*, waaruit men, meer vernuftig dan scherpzinnig, dit *prisevlag* gemaakt heeft. Men had trouwens wel mogen opmerken, dat men in zestiende- en zeventiende-eeuwsche geschriften altijd leest *princenvlag*, en derhalve, al liet zich ook de *n* eens geduldig uitzetten, toch de *c* een onoverkomelijke hinderpaal blijft, om tot eene *prisevlag* te geraken.

Anderen, dit erkennende, hebben beweerd, dat *princenvlag* zou moeten beteekenen de voornaamste vlag, de *principale vlag*. Maar, behalve dat die verklaring wat al te gewrongen is, zoo wordt zij ook bepaald weêrsproken door de zoo dikwijls voorkomende benaming: *des Princen vlagge*. Zoo, bijv. leest men in de Resolutiën der Staten-Generaal van 10 Januarij 1630: „Alsoo men in ervaringe compt, dat 's vijants schepen des Princen vlagge nu en dan laten waaijen, omme daarmede te ontcomen de periculen” enz.

Het was: des Prinsen vlag, de vlag van den Prins.

Een tweede naam, waarmede wij, van 't begin van den tachtigjarigen oorlog af aan, die vlag vinden aangeduid, is die van *Orange*, *blanche*, *bleu*, of *Oranje*, *blanje*, *bleu*, ook wel *Orange*, *blanche*, *blou*. Ook deze naam duidt aan, dat zij van den Prins van Oranje afkomstig was, en leert ons tevens, dat zij driekleurig was.

Dat nu diezelfde vlag ook de *Hollandsche vlag* plagt genoemd te worden, is vrij eenvoudig, en bewijst niets tegen hare prinselijke afkomst. De naam van *Hollandsche vlag* moet haar 't eerst door de vreemdelingen gegeven zijn, die immers steeds gewoon zijn geweest onze zeven gewesten al te zamen Holland, en alle Nederlanders, 't mogten dan Friezen

of Zeeuwen of Gelderschen zijn, Hollanders te noemen. En ook onze zeelieden zelf, moesten buiten 's lands al spoedig aan dien naam gewoon raken. Te huis, waar men geen anderen Prins als dien van Oranje kende, mogten zij van hun prinsenvlag spreken, — in den vreemde, waar men *dien* Prins toch onmogelijk als *de* Prins bij uitnemendheid kon kennen, moest het de Hollandsche vlag zijn, de vlag, die de Hollanders voerden.

En wederom kreeg diezelfde prinsenvlag in de Oost nog een anderen naam. Zoodra onze O. I. Compagnie zich daar gevestigd had, en 't *Orange, blanche, bleu* er wapperde met het merk der Compagnie in 't wit, heette zij dáár *de vlag van Jan-Compagnie*.

Eindelijk nog een woord over den naam *Statenvlag*, die zij soms ook, schoon ten onregte, gedragen heeft. Tijdens de stadhouderlooze regering, toen de Staatsgezinde partij over de Prinsgezinde zegevierde, toen zelfs de garde van den Prins werd herschapen in garde der Staten van Holland, moesten die Staatsgezinden ook wel de prinsenvlag herdoopen tot statenvlag, — schoon, als ik zei, geheel ten onregte, want men had reeds sedert lang een andere statenvlag: *de Leeu mette pijlen*.

Toch bleef de naam van prinsenvlag in leven, zoowel in geschrifte, als bij monde des volks, totdat de revolutie van 1795 kwam, en op eens van de prinsenvlag een *nationale vlag* maakte. Maar toch, over revolutie en verfransching en inlijving en alles heen, heeft de oude naam van prinsenvlag nog voortgeleefd tot diep in onze eeuw. Zoolang er ouden van dagen waren, die nog herinneringen hadden van vóór 1795, en steeds vrolijk bleven herdenken aan hun ouden „Prinsjesdag,” zoolang ook bleef, spijt alle moderne begrippen, op dien *prinsjesdag* altijd *prinsjesvlag* rijmen.

Onze nationale driekleur van heden is de prinsenvlag van weleer — de vlag van den Prins! — En Mr. J. van Lennep had volkomen gelijk, toen hij de Bataven van 1795 bespote (1),

(1) Voorn. Gesch. van N. Ned. IV afd. 2c St. bl. 29.

wanneer ze van een bataafsche vlag droomden, maar toch de prinsenvlag behielden; — wanneer ze wakker patriotje speelden, en daarbij pronkten met de kleuren van een Stamhuis, dat ze verbannen hadden. Maar ze deden dat dan eigenlijk ook in hun bataafsche onnoozelheid, want ze hadden zich immers vooruit door de fransche broeders laten wijs maken, dat hun drickleur van franschen oorsprong en een geschenk van *Henri-quatre* was!!!

V.

Maar, zult ge nu welligt vragen, van waar ons R. W. B.? — Dat de prinsenvlag *Orange, blanche, bleu* was, daaraan twijfelen wij niet. Ook weten wij wel, dat het oranje de leuze van den Prins was. Maar ons is verhaald, dat het wit en blaauw, dat er bijgevoegd is, overgenomen is uit een veronderstelde oudere volksvlag, die R. W. B. was; — terwijl ons almede verhaald is, dat O. W. B. de oorlogsvlag en R. W. B. de koopvaardijvlag was; — van waar dan dat R. W. B.? —

Het antwoord is gereed. Niet het oranje alleen, maar oranje, wit en blaauw te zamen was de vlag van den Prins. Dat wit en blaauw behoefde uit geen andere vlag overgenomen te worden, het behoorde den Prins. Die veronderstelde oudere volksvlag R. W. B. is een hersenschim, — wij hebben dit reeds vooraf aangetoond. De prinsenvlag was ook zoowel de koopvaardij- als oorlogsvlag. Hoort Vondel slechts in zijne „Vermaeckelijcke Inleydinghe tot de Vorstelijcke Warande der onvernuftighe dieren” (1617). Hij beschrijft een gevecht tusschen eene Turksche galei en eenen Hollandschen „*Koopvaerder* :”

„d'Hollander onversaght bralt met zijn Prinzen vlagh;
 „d'Hollander, die noch noeyt verwonnen t' onder lagh,
 „Eer zouw de lont in 't kruyt in 't midden van de baren,
 „Met zijn en 's vijands hulck recht nae de sterren varen,
 „Eer hij zich dwinghen liet van een Mahumetaen.”

De prinsenvlag was, als Mr. J. van Lennep haar eenvoudig

en juist noemde: *de gewone vlag*, „dezelfde die wij nog heden voeren.” Zij was dezelfde, als die wij, in modernen stijl, *de nationale vlag* noemen, en die, toen als nu en nu als toen, van gevels en torens, van jagten en boeijers, van oorlogs- en koopvaardijbodems wapperde.

En vraagt ge, van waar dat R. W. B.? — Dat was juist de prinsenvlag. Want dat R. W. B. en O. W. B. of *Orange, blanche, bleu* één en hetzelfde waren, zullen wij thans nader aantoonen.

De oudste administratieve stukken, waarin de vlag beschreven wordt, zijn van 26 November 1587.

De Raad der Admiraliteit van Zeeland gelastte bij twee besluiten aan de Equipagemeesters te Vlissingen en te Veere, om een aantal vlaggen te doen maken „van de coleuren Oraenge, blanche ende bleu, in dry velden, om deselve vlaggen te gebruycken op de schepen van oorloge.” — En wij weten uit een gedrukt werkje, dat nog tien jaren ouder is, (de reeds vroeger aangehaalde: Beschrijvinghe van hetghene vertoocht wierdt ter incomste van d'Excellencie des Princen van Oraengien binnen der stede van Gendt) dat „*Orangien wit ende blau*,” „'s Princen paluere” was. En dat dit werkelijk 's Prinsen kleuren waren, (en niet, als de heer Guyot schreef: oranje, geel, blaauw) bewijst ons ook een bezegeld stuk van 20 December 1581, berustende in de IJzeren Kapel te Amsterdam. 't Is een verdrag tusschen de Staten van Holland en de stad Amsterdam, waaraan „Wilhelm bij der gratien Gods Prince van Oraingien” zijne goedkeuring schonk, en dat door hem mede bezegeld werd. De zegels hangen aan koorden van oranje, witte en blaauwe zijde.

Deze Admiraliteits-besluiten brengen ons nu wel niet tot den oorsprong der vlag, maar zij leeren ons vooreerst, dat die woorden *Oraenge, blanche, bleu* toen reeds eene door 't gebruik geijkte benaming waren, daar zij tusschen Hollandsche woorden voorkomen. Ten andere, dat toen, in 1587, de gewone vlag reeds uit drie banen bestond; — maar de uitdrukkelijke vermelding *in dry velden* leert ons tevens, dat de

vlag vroeger ook uit meer dan drie banen was zamengesteld geweest. En dit wordt ook volkomen bevestigd door de Middelburgsche tapijten, die wij thans gaan beschouwen, en waaruit wij bovendien zullen ontwaren, dat in de eerste jaren van den tachtigjarigen oorlog niet alleen het getal der banen van de vlag, maar ook de rangschikking der kleuren vrij willekeurig was, — iets, dat in revolutionaire tijdperken niet ongewoon is, en waarvan wij meer voorbeelden zouden kunnen noemen.

In de vergaderzaal der Staten van Zeeland te Middelburg hangen eenige fraaije en kostbare tapijten, die tusschen 1591 en 1599 bewerkt zijn door Jan de Maecht, en de daden der Zeeuwen voorstellen in de eerste jaren van den vrijheidsoorlog, en waarop eene groote menigte vlaggen voorkomt.

De tafereelen stellen voor:

- 1°. De Zeeuwen onder Ewout Pietersz. Worst vermeerteren de Spaansche vloot van Medina-Celi in 1572.
- 2°. Het gevecht tusschen de Zeeuwen onder Boisot en de Spanjaarden onder Romero in 1573.
- 3°. Het gevecht bij Lillo in 1574.
- 4°. De mislukte poging om Zierikzee te hulp te komen in 1575.
- 5°. De mislukte poging der Spanjaarden om Middelburg te ontzetten in 1574.

Op de kostbaarheid en merkwaardigheid dezer oude gedenkstukken is reeds meermalen gewezen; en tevens is opgemerkt, dat zij door hunne uitvoerigheid tot in de kleinste bijzonderheden, eene zeer duidelijke en getrouwe voorstelling geven van de inrigting der schepen, hunne tuigaadje, en in het algemeen van de geheele Marine in die tijden.

Ons echter is het alleen om de vlaggen te doen. En dan rijst natuurlijk de vraag, of men de hiergegeven voorstelling als volkomen naauwkeurig vertrouwen mag? Wij kunnen toch niet nalaten, op te merken, dat de tapijten gemaakt zijn 20 à 25 jaren later dan de feiten, die zij voorstellen, gebeurd zijn. En de mogelijkheid bestaat dus, dat de kunstenaar ons

eene voorstelling gegeven heeft, gegrond, wat de gedaante en de tuigaadje der schepen betreft, op de werkelijkheid van zijnen tijd, die in allen gevallen met die van 20 jaren vroeger wel niet veel zal verschild hebben, — maar overigens, ook wat de illustratie met vlaggen en wimpels betreft, naar eigen fantazie. Wie toch zou willen gelooven, dat van die gevechten in 1572, 73 en 74 op de plaats zelve uitvoerige teekeningen vervaardigd zijn? Men had in die dagen van felle worsteling wel iets anders te doen, dan gevechten *witteekenen*.

Evenwel gelooven wij, dat men, ook wat de vlaggen betreft, de naauwkeurigheid der voorstelling ten volle vertrouwen kan. Jan de Maecht, aan wien de Staten van Zeeland den 30 Julij 1591 zulk een belangrijken arbeid opdroegen, was — het blijkt uit zijn werk — een volleerd meester in zijn vak, en zal dus zeker geen jong mensch geweest zijn. Was hij een man van middelbaren leeftijd, dan kan hij zelf, als twintigjarig jongeling de gevechten, die hij voorstelde, hebben bijgewoond. En die stelling is volstrekt niet gewaagd; want weinig Hollanders en Zeeuwen te dien tijde, die niet in hunne jeugd aan den worstelstrijd hadden deel genomen. En al had dan ook Jan de Maecht tot die weinigen behoord, dan nog had hij overvloedige gelegenheid om zich van ooggetuigen de naauwkeurigste inlichtingen te verschaffen. Even als Hooft bij het schrijven zijner Nederlandsche Historiën ieder vroeg, van wien hij iets te weten kon komen, — den wachmeester Wijts, waar 't krijgsbedrijven gold, — Griete Pieter Proosten op den Nieuwendijk als het de historie van Geele Fij betrof, — den korendrager Jan Jansz. Zuipuit, als het over het geus worden van Amsterdam te doen was, — even zoo kan ook Jan de Maecht vooraf alles tot in de minste bijzonderheden hebben onderzocht en nagevraagd bij hen, die er zelf bij tegenwoordig waren geweest. En er is dus geen gegronde reden, om aan de naauwkeurigheid zijner voorstelling, ook wat de vlaggen betreft, te twifelen.

Beschouwen wij dan nu de vlaggen op deze Middelburgsche tapijten. En wij behoeven daarvoor geen Zeeuwsch reisje meer

te maken, — wij kunnen 't thans op onzen stoel af; hetgeen wij te danken hebben aan twee Zeeuwsche heeren, den Griffier der Staten en den Archivaris der provincie, die de bereidwilligheid hebben gehad, met veel zorg en naauwkeurigheid eene beschrijving op te stellen van al de vlaggen, zoo als zij op de verschillende tapijten voorkomen. Die beschrijving is als bijlage achter de verhandeling van den heer Muller geplaatst.

Men ziet er de O. W. B. en R. W. B. vlaggen in de meestmogelijke verscheidenheid, en daaronder ook zulke die slechts ééne of twee dier kleuren vertoonen.

De oranjevlag ziet men wel 13 maal, 7 maal effen oranje, 5 maal oranje met witte appelen, en ééns oranje met de woorden: *pro patria*; — 2 maal een effen roode, en 2 maal een effen witte vlag.

Als vlaggen met 3 banen komen voor: R. W. B. — R. B. W. — B. W. R. — O. B. W. — O. W. O.

Met 4 banen: R. W. B. R.

Met 5 banen: O. B. W. O. B. — O. W. O. W. O. — B. W. B. W. B.

Met 6 banen: R. W. B. R. W. B. — W. B. O. W. B. O.

Met 7 banen: R. W. B. R. W. B. R. — B. W. B. W. B. W. B.

Met 8 banen: R. W. B. R. W. B. R. W. — W. B. R. B. W. B. R. B. — O. B. O. B. O. B. O. B. — O. W. B. O. W. B. O. W. — B. R. W. B. R. W. B. R. — B. R. B. R. B. R. B. R. — B. O. W. B. O. W. B. O. — O. B. W. O. B. W. O. B.

Met 9 banen: R. W. B. R. W. B. R. W. B. — O. B. O. B. O. B. O. B. O.

Met 10 banen: R. W. B. R. W. B. R. W. B. R.

Onder de wimpels merken wij op: effen oranje, — O. met witte appelen, — O. met blaauwe appelen, — O. met witte chevrons, — O. met witte strepen, — O. en aan de keerzijde W. en B. — effen rood, — R. en aan de keerzijde wit, — R. W. B. in chevrons afgedeeld, — B. met oranjeappelen en aan de keerzijde W. met oranjeappelen.

Wij zien hier overal het R. W. B. of O. W. B., schoon in de kleurschikking op allerlei wijze gevariëerd. Wij zouden ook nog andere afbeeldingen uit het laatst der 16^e eeuw kunnen raadplegen — tapijten, schilderijen en geteekende kaarten, penningen en bekers, — doch 't zou een noodeloze omslag zijn, want allen leeren ons slechts hetzelfde, wat we nu reeds uit de Middelburgsche tapijten weten.

Alvorens we daaruit echter een besluit afleiden, hebben we nog eene en andere opmerking mede te deelen.

VI.

Vooreerst. Aan de bewering, dat ook op vijandelijke schepen de R. W. B. vlag wapperde, kunnen wij al zeer weinig gewigt hechten, omdat daarvan in de beschrijving der tapijten nauwelijks een spoor te ontdekken is.

Ja, een vijandelijk schip, dat de witte vlag met het Bourgondisch kruis voert, heeft de marsen beschilderd met R. W. B. hoekig golvende. Wat dit beteekenen kan, mag men gissen. 't Zal een veroverde Zeeuw zijn, waarop de Spanjaard zijne vlag reeds gheschen heeft, doch die hij niet behouden zal, want hij wordt reeds door eenen anderen Zeeuw geënterd. De kunstenaar heeft gewis met deze voorstelling willen doen uitkomen, dat de dapperheid der Zeeuwen niet duldde, dat hun één enkele bodem ontnomen werd, die ze niet terstond heroverden.

En dat men bij de beschrijving van het tweede tapijt leest: „ook enkele vijandelijke schepen *schijnen* die vlag (R. W. B.) te voeren, maar gedekt door een rood kruis,” bewijst juist het tegendeel. Want maakt dit *schijnen* het R. W. B. vrij onzeker, — het roode kruis maakt het zeker, dat het geen Nederlandsche maar Spaansche vlaggen zijn. Want of dit Bourgondisch kruis op een witten of blaauwen of wit-en-blaauwen of op een gelen of een veelkleurigen grond staat, is tamelijk onverschillig. Zoodra men dat kruis ziet, is het

uitgemaakt, dat de vlag eene Spaansche, t. w. Spaansch-Nederlandsche of Bourgondische is.

En al ware 't eens, dat men een R. W. B. of O. W. B. vlag op een Spaansch schip zag wapperen, 't zou ligt te verklaren zijn. Het waren dan veroverde vlaggen, die de veroveraar, ten blijke van zijnen triomf, onder de zijne liet waaijen. Zoo deden sommige kapiteins nog in veel later tijd. Van den beroemden Jan van Brakel leest men: „Dans la rencontre de Chattam le capitaine Braquel avoit fait la première attaque et comme il n'avoit pas moins de vanité que de courage, il en avoit fait ostentation à Gènes, à Livourne et à Zante, où il avoit escorté quelques navires marchands ver la fin de l'année 1668, en faisant mettre sous le pavillon de l'Etat les pavillons, cornettes et bannières, qu'il avoit gagnéz au combat” (1). Daar waaiden dus Engelsche vlaggen op een Nederlandsch schip; waarom zouden er dan ook niet weleens een veroverde Nederlandsche vlag op een Spaansch schip gezien kunnen worden?

Ten tweede. Vlaggen, die voorkomen op schepen, welke geteekend zijn op kaarten van vaarwaters, kunnen niet als bewijs aangenomen worden; want het zijn slechts illustratiën, waarbij de teekenaar 't zoo mooi maakte, als hij wilde, en zijne sloopjes met zoo velerlei vlaggen versierde, als hem toevallig in den zin vielen. Zie slechts, ten voorbeeld, de illustratie op de kaart van Zeeland, die voorkomt in Halma's Tooneel der Vereenigde Nederlanden. Gij ziet er een driemaster zeilende, en met vijf vlaggen versierd. Aan den top van den grooten mast de Statenvlag, en achteruit de Zeeuwsche vlag. • Op de beide andere toppen en vóórop waaijen de Engelsche, Fransche en Deensche vlaggen, en ware er nog plaats voor geweest, de teekenaar zou er nog wel een paar hebben bijgevoegd.

Ten derde. Er zijn onder de vlaggen op de Middelburgsche tapijten ook tweekleurige, en het is zonderling, dat men

(1) Navorscher 1862 bl. 170.

juist die, welke alleen W. B. heeft, er uitgekipt heeft, om daarin de Beijersche kleuren of die der Kabeljauwschen terug te vinden. Lieve Hemel! wie kon er in 1572 nog aan Beijeren of Kabeljauwen denken?

Men ziet in deze tweekleurige vlaggen elk der 3 kleuren beurtelings weggelaten, het is niet alleen wit met blaauw, maar ook oranje of rood met blaauw, en oranje met wit. En dit afwisselend gebruik van twee kleuren, wanneer men er drie had, was oudtijds niet zoo vreemd. De Amsterdamsche kleuren zijn rood-wit-zwart. Maar zie nu de Amsterdamsche poorters, als zij ter heervaart trokken, — hun wapenrok is alleen rood en wit, het zwart is weggelaten; — en zie daarentegen de poorterskinderen, als zij in 't Weeshuis opgenomen zijn, — hun gewaad is rood en zwart, en hier ontbreekt dus weêr het wit.

Doch wil men aan die tweekleurige vlaggen eene bijzondere beteekenis hechten, dan is niets eenvoudiger, dan dat het seinvlaggen waren, even als die drie roode ballen, die men op sommige schepen onder de vlag ziet, ongetwijfeld ook seinen waren, — en gelijk men welligt in dien rooden wimpel met twee cirkels of ovale figuren almede een seinwimpel te herkennen heeft.

Eindelijk. Het is ook opmerkelijk, dat men op deze schepen weinig of geen fantazie-vlaggen ontdekt, schoon die toch in vroeger en later tijd zeer in zwang waren. Slechts een paar, die men als zoodanig zou kunnen aanmerken, en toch blijven ook deze hunne banen R. W. B. of O. W. B. bewaren. De prinskleuren, 't orange-blanche-bleu, hoe dan ook in schikking telkens af- en omgewisseld, zijn overal heerschende.

VII.

Zoo zien wij dan onze vlag in 1572 voor 't eerst, — en wij zien haar kennelijk hier nog in jeugdige gestalte; hare

onregelmatigheid bewijst hare nieuwhed. Hoe lang zij reeds vóór 1572 kan hebben bestaan, moge onzeker zijn, want wij hebben er geen bewijs noch narigt van; maar 't is bijna niet te betwijfelen, of die vlaggen, welke wij in 1572 op de schepen der Zeeuwen zien, moeten dezelfde zijn, die ook de Watergeuzen al drie of vier jaren vroeger op hunne hulken en vliebooten, kromstevens en koffen hadden gevoerd.

Zoodra wij onze vlag in de geschiedenis zien te voorschijn treden, zien wij haar zoowel R. W. B. als O. W. B. en dat rood en oranje smelt zoodanig met donkerder en lichter tinten in een, dat men in zeer veel vlaggen niet bepaald onderscheiden kan, „of het rood dan wel oranje is.” En evenzeer verdient het opmerking, dat in al die vlaggen, hoe ook de kleuren door elkander spelen, nergens rood en oranje in dezelfde vlag bijeen komen, — gelijk toch, *indien het twee onderscheidene kleuren waren*, bij zooveel mengeling als wij hier voor oogen hebben, stellig het geval zou moeten zijn. Allerduidelijkst komt dit uit in de tweekleurige vlaggen, — men ziet er al de kleuren om en om te zamen gevoegd, O. met W., O. met B., R. met B. en B. met W. *maar geen oranje met rood.*

Het geeft ons de overtuiging, *dat rood en oranje in onze vlag hetzelfde is*, — dat R. W. B. en O. W. B. een en hetzelfde *Orange-blanche-bleu* is.

„Le blason est une langue” zegt Victor Hugo, en 't is volkomen waar; maar dan is toch ook even zeker die taal wel eene dichtelijke taal, en die dus ook hare eigene dichtelijke vrijheden heeft. De gantsche heraldiek is poëzij, en hare taal is ook vol dichtelijke vrijheden, ook in de benaming van kleuren en metalen en pelterijen, van dieren en wapenstukken en figuren.

Nu werd het rood outtijds in wapens, banieren en vlaggen in het algemeen, dan donkerder dan lichter voorgesteld, in verschillende nuances tusschen purper en goudgeel, en 't werd ook met onderscheidene namen aangeduid: *pourpre, gueules*,

orangée, en bij ons sprak men zeer dikwijls van *rood goud*. (1)
Zie bijv. in Vondels Lof der Zeevaart :

„Oranje, blanje, bleu, wat purper en rood goud,
„Wat schoon schakeersel hier het oogh met lust aenschout!”

Of in het oude wapenrijmpje van Schellingwoude :

„Het boompje van Essendouwe,
„Penningen rood van gouwe
„Is 't wapen van Schellingwouwe.”

En Domselaer (2) verzekert ons ook, dat het een oude manier van zeggen was: *van rooder goudt*. En hij vindt tusschen goud of hooggeel en rood zoo scherpe grens niet, of hij zou kunnen toegeven, dat het roode veld van 't Amsterdamsche wapen eigenlijk goud behoorde genoemd te worden. Dit laatste zouden wij nu *niet* willen toegeven, maar alleen opmerken, dat men van ouds ten aanzien der roode kleur in de benaming zich veel dichterlijke vrijheid veroorloofde. Rood werd zelfs goud genoemd. Gij vindt er 't voorbeeld van in de heilige banier der oude fransche koningen, de Oriflamme, *aurea flamma*, *gouden vlam*, en toch was het niets anders dan een stuk *roode zijde*.

't Kan ons dus volstrekt niet verwonderen, dat de roode kleur, wanneer een Prins van Oranje die voerde, ook *orange* werd genoemd, — en 't is even natuurlijk, dat die kleur zich dan ook afwisselend rood of oranje of met twijfelachtige tusschentinten vertoont.

Wilt gij u daarvan nader overtuigen, zie dan eens op schilderijen of teekeningen van het laatst der 16^e eeuw en van de 17^e eeuw, gij zult er overal de R. W. B. vlag veelvuldig ontdekken; — en sla dan tevens de refreinen en dichtstukken van dien tijd op, gij zult er wel meermalen 't *Orange-blanche-bleu*, maar geen rood-wit-blaauw genoemd vinden.

Ten voorbeelde een refrein op den togt naar Cadix in 1596:

„Soo ghingen die Spaengiaerden	Schampado altemael,
„Eu hebben 't fort verlaten,	't Was voor de Stad een gron,
„Wij planten t' onser baten	Oraenge, blanche, blou.”

(1) De naam van *orange*, als kleur, is ook afgeleid van goud, *or*.

(2) Amsterdam III B. bl. 209.

En eenige regels later:

„Ick seght u sonder lieghen Ons legher sloegh daar neer.
„Daer sâgh men 't vaendel vloghen Oraengien van der veer.”

* Welke laatste woorden schijnen te beteekenen, dat men het oranje in de vlaggen op verren afstand kon zien schitteren. Vondel zelfs, die in zijn Lof der Zeevaart (1623) de vlaggen zoo uitvoerig beschrijft, en daar toch bepaald koopvaarders op 't oog heeft, noemt wel: *Oranje-blanje-bleu*, maar geen rood-wit-blaauw. Hoe verklaart zich dit? — Eenvoudig omdat het R. W. B. zelf het Oranje-blanje-bleu was.

En wenscht gij ten laatste nog een letterlijk bewijs, dat rood of oranje in de vlag hetzelfde was? In 1634 schreef de Gouverneur-Generaal te Batavia, Hendrik Brouwer, den Opperkoopman te Suratte, Barend Pietersz. aan, om in te koopen eene hoeveelheid vlaggedoek „*root ofte Orangie, wit ende blaawo*” (1).

En vanwaar nu dat R. W. B. als des Prinsen kleuren? Natuurlijk uit zijn wapen.

Maar dan moet men niet, als Guyot, beweren (2), dat Willem, als Prins van Oranje, Nassau ten principale voerde. Integendeel, hij voerde Oranje als hartschild, en den helm van Oranje met de gouden hertschoorns als cimier, ten principale, dat is, *op het midden*, boven zijn volle wapen. Dan moet men ook niet, als somnige gedaan hebben, die kleuren uit 's Prinsen volle wapen, dat uit niet minder dan *negen* stamwapens was gekwartileerd en zamengesteld (3) regts en links

(1) Aangehaald door den heer Muller bl. 72.

(2) Nijhoffs Bijdr. N. Reeks, I DL bl. 82.

(3) Hij voerde een gekwartileerd schild met hartschild, en nog twee middelschilden boven en onder het hartschild. Het hartschild is andermaal gekwartileerd: 1 en 4 *Châlons*, 2 en 3 *Oranje*, met *Geneve* als middelschildje. Het middelschild boven het hartschild is: *Veere*; onder: *Buren*. De kwartieren van het hoofdschild zijn: 1 *Nassau*, 2 *Katzenelbogen*, 3 *Vianden*, 4 *Dietz*.

Drie helmen: 1. Oranje met de twee gouden hertschoorns. 2. *Châlons* met de van goud en keel doorsneden vlugt. 3. *Dietz* met de vlugt van sabel en het wapen in een ronden schijf.

Devies: Je maintiendrai.

Zie von Hefner, Wappenbuch, Bd. 1. 2. taf. 84.

bijeenzoeken. Maar men moet de kleuren van den Prins van Oranje vinden in het *stamwapen van Oranje*, waarvan hij naam en titel voerde.

Dat stamwapen van Oranje was:

d'or, au cor d'azur, virolé et enguiché d'argent et lié de gueules (1),

of in eenvoudig Hollandsch:

op een gouden schild, een rood gesnoerde, wit (zilver) beslagen, blaauwe jagthoorn.

Ziedaar het R. W. B. in den hoorn van Oranje. Rood-wit-blaauw waren de kleuren des Prinsen van Oranje. En juist nu omdat dit *les couleurs de Monsieur le Prince d'Orange* waren, heetten zij ook: *Orange, blanche, bleu*, — en voerden de Nederlanders in hunne prinsenvlaggen naar welgevallen R. W. B. of O. W. B.

Ik voorzie hier echter nog ééne bedenking, die ik bij voorraad reeds beantwoorden wil. Men zal welligt op het gouden schild wijzen, en vragen, of dan *geel* niet eene der kleuren van den Prins van Oranje moest zijn?

Neen; want vele huizen ontleenden hunne kleuren aan het wapenbeeld, en niet aan het schild, waarop dat beeld stond. En wilt ge eenige voorbeelden tot bewijs?

De kleuren van Wurtemberg zijn zwart en rood; — het zijn die van den leeuw van Zwaben, sabel (zwart) met den regtervoorpoet keel (rood). Het goud van het schild is ook hier niet opgenomen.

De Saksische kleuren zijn groen en wit. Het wit is niet aan het Saksische wapen ontleend, maar heeft eenen anderen oorsprong. Het groen is de kleur van Saksen. Het is de kleur van den ruitekrans, die over het schild ligt. De kleuren van dat schild zelf, sabel en goud (zwart en geel) komen hierbij weder niet in aanmerking.

De Hessische kleuren zijn rood en wit, — de kleuren van den gestreepten Hessischen leeuw. Het lazuur (blaauw) van het schild is ook hier niet opgenomen.

(1) Eysenbach, Dict. Héraldique, p. 349.

En zoo voerde ook de Prins van Oranje de kleuren van zijn wapenbeeld, den jagthoorn (en niet die van het schild) den jagthoorn, waaraan zich tevens de sage van het Huis verbond, van den allereersten Willem van Oranje, dien beroemden Paladijn van Karlemanje, den stamvader der Oranje-Vorsten, — WILLEM MET DEN HOORN, *Guillaume au cornet*! (1)

VIII.

Zoo hebben wij dan den oorsprong van ons rood-wit-blaauw = oranje-wit-blaauw gevonden.

En wat er nu in het midden der 17^e eeuw, bij 't invoeren van den Stadhouderloozen regeringsvorm, tusschen Staaten Prinsgezinden gehaspeld moge zijn, — zooveel is zeker, dat er toen geen oranje is afgeschaff, en geen rood is ingevoerd, want het R. W. B. was er reeds lang vóór dien tijd, en het O. W. B. was er nog lang na dien tijd.

Wanneer Aitzema spreekt van het veranderen der „Princenvlaggen ende Vaendelen” in 1652, dan heeft dit zeker geen betrekking tot het veranderen van oranje in rood, maar tot het verwisselen der Prinsenvlaggen tegen Statenvlaggen (de Leeuw met de pijlen), want dezelfde Aitzema spreekt later van den onwil der matrozen *die niet onder STAATSCHEN maar alleen onder des PRINCEN vlaggen zouden willen vechten.*

En als H. H. M. den 17 October 1653, bij hunne opdracht van het opperbevel over 's Lands vloot aan den Admiraal Wassenaer er bijvoegen: „sonder dat hij de vlaggen

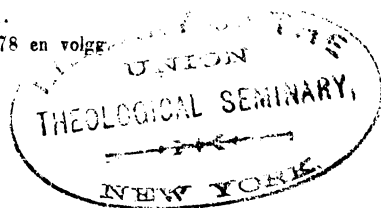
(1) De heer Alberdingk Thijm vergiste zich, toen hij den hoorn van Oranje beschreef, van *sabel* in plaats van *lazuur* (*Karolingische Verhalen*, bl. 307); doch dit is van minder belang. Veel meer verwonderde het ons, dat hij dien ridderlijken held, wien hij verklaarde te vereeren als „den Historischen Oorlogsheld, den Epischen Halfgod, den Heilige der Katholijke Litanie”, op die zelfde bladzijde belagchelijk maakte, door die zoutelooze aardigheid van *Guillaume au court nez*. Zij dan *Guillaume au cornet* een held der historie of der sage, dit doet niets ter zake; maar die groote, edele figuur uit 's grooten Karels heldeneeuw dwingt bewondering af en eerbied, en duldt geene flauwe woordspeling met zijnen duizendjarigen heldennaam.

ende wimpels sal hebben te veranderen, maer daerinne blijven bij 't oude gebruyck", dan is hier zeker aan diezelfde verwisseling der Prinsenvlag tegen de Statenvlag gedacht, want nog in 1655 en 1656 vindt men in officiële stukken O. W. B. *de gewone kleuren der Generaliteit* genoemd: „Wijders, dat ook geen andere vlaggen, achter of voor op de boegspriet souden worden gevoert, dan die van 't Kollegie ter Admiraliteit, of de gewone kleuren der Generaliteit: oranje, wit en blaau, 't en zij dat de gelegentheyte vereischte, dat men een bloedvlag zou moeten afwerpen." (1)

Dat er in 1653 in vele steden bewegingen en tumulten plaats vonden, kan niemand verwonderen; en dat schutterij en gemeente daarbij ook wakker met oranjevaandels en oranjelintjes en oranjeliedjes in de weer waren, zal ieder wel allernatuurlijkst vinden, die weet wat er toen al bij 's Lands Heeren omging, vóór of tegen de verheffing, vóór of tegen de uitsluiting van den jongen Prins (2). En nu mogen in den Haag de schutters door de vaandels geschoten hebben, omdat het wapen van Zijne Hoogheid daaruit weggenomen was, en het gemeen moge er Jan de Witt hebben gescholden voor een *Prinsenverrader*; — en te Haarlem mogen de schutters, in spijt der Regering, die 't hun beletten wilde, op kermis een optogt met oranjelinten en een O. B. W. vaandel en een luid: *Vivat Oranje!* gehouden hebben, — en ook te Enkhuizen en nog in een aantal andere steden moge vrij wat rumoer gemaakt zijn, omdat het volk lucht wilde geven aan zijne liefde voor Oranje; — dit alles levert geen het minste bewijs op voor 't afschaffen van 't *orange, blanche, bleu* in dien tijd. Integendeel, H. H. M. zelf noemden: Oranje, wit en blaauw hunne gewone kleuren, en te Amsterdam heeft gedurende den geheelen Stadhouderloozen tijd het eerste regiment der schutterij zijn oranjevaandels blijven voeren, en

(1) Brandt, *Leven van de Ruyter*, bl. 104.

(2) Wagenaar, *Vad. Hist.* XII Deel, bl. 278 en volg.

men zag er dagelijks op den Dam de waagdragers van het *Princeveem* met hunne banden van O. W. B. om den hoed.

En vond nu de Jonge „het nog al eenigzins zonderling, dat de oude prinsenvlag, ten tijde der omwenteling van het jaar 1672, niet is hersteld geworden” (1), — dat zonderlinge valt geheel weg, want waar niets was afgeschaft, was ook niets te herstellen. Dat „wegnemen van het oranje, en aannemen van het rood” (2) is een hersenschim, — want rood en oranje was in de vlag één.

Al wat de Jonge zegt over het handhaven door Willem III van de R. W. B. vlag, die hij gantsch ten onregte, „de nieuwe Staatsche vlag” noemt, berust op eene verkeerde voorstelling, — waarin Guyot hem getrouw volgde, — en die den heer Muller zelfs zeggen doet, dat Willem III zulks deed „uit eerbied voor de *aloudheid der volksvlag*” (3); waarbij men dan zou moeten veronderstellen, dat die Prins toen reeds iets vernomen had, van 't geen eerst in onzen tijd is te berde gebracht, en dat hij de kleuren van zijn eigen Huis niet kende!!

En wanneer de Jonge verhaalt (4), dat Willem III zelf, bij zijnen togt naar Engeland in 1688, boven zijnen bekenden grooten standaard eenen wimpel zamengesteld uit rood, wit en blaauw voerde, en hij die voor eenen Nederlandschen houdt, dan vergist hij zich, want het was de Engelsche wimpel met het S. George-kruis.

De vlag was in de tweede helft der 17e eeuw dezelfde als in het laatst der 16e eeuw, en ook in de 18e eeuw bleef zij het oude: orange, blanche, bleu; — en R. W. B. of O. W. B. was en bleef één en dezelfde vlag.

Slaat men het derde deel der *Doortlugtige Weerelt* van S. de Vries (1700) op, men leest er: „De soogenaamde Princen-vlagg' is Oranje, wit en blaauw, balcks-gewijs gestreept. Welcke verwen oock in 't gemeen van de Hollanders werden gevoerd.” (5) En vervolgens beschrijft hij ook de Prince-geus van dezelfde kleuren. Maar slaat men nu de

(1) Bl. 70.

(2) Bl. 73.

(3) Bl. 76.

(4) Bl. 70.

(5) Bl. 498.

afbeeldingen na, dan ziet men daar dezelfde twee vlaggen R. W. B. (1).

Maar die uitdrukking: „Welcke verwen oock in 't gemeen van de Hollanders werden gevoerd”, zou u mogelijk er aan kunnen doen denken, dat dit O. W. B. hunne nationale kleuren genoemd konden worden. De Jonge noemde ze werkelijk zoo: „de gewone nationale kleuren onder dien Prins” [Willem I] zeide hij (2). Ook Guyot sprak van nationale kleuren in de 16e eeuw (3). En de heer Muller spreekt zelfs reeds in de 14e eeuw van nationale kleuren (4), en in de 16e eeuw van eene nationale vlag (5). 't Een en 't ander zoo tamelijk anachronistisch. Die vroegere eeuwen kenden geen nationale kleuren; — deze behooren tot een veel later tijdperk, toen het idéé der volkssouvereiniteit geboren was.

Wel te regt zegt Mr. J. van Lennep: „een eigenlijke nationale vlag, gelijk men het tegenwoordig noemt, was in die dagen nog nergens bekend” (6). — En Granier de Cassagnac zeide, in eene aantekening onder eene verhandling over den franschen adel, dat er nooit, in Frankrijk zoo min als elders, echt nationale kleuren bestaan hebben, en zelfs de uitdrukking ongerijmd is. Want zoo men van kleuren spreekt, zegt hij, bedoelt men die der geslachtwapens. Het waren niet de landen maar de geslachten, die wapens hadden, en nooit heeft men nationale geslachten gezien.

Van nationale kleuren heeft men niet geweten voor het revolutionaire tijdperk, dat in het laatst der 18^e eeuw eenen aanvang nam. En die zoogenaamde nationale kleuren werden dan toen nog doorgaans ontleend aan 't geen het toeval het eerst voor den dag bragt. Zoo het Fransche blaauw-wit-rood van het wapen van Parijs, en het Belgische zwart-geel-rood van 't hertogelijk wapen van Brabant.

En hoe weinig denkbeeld onze vaderen, ook nog lang na de 16^e eeuw, van nationale kleuren hadden, bewijst, dat ze

(1) No. 53 en 54. (2) Bl. 41.

(3) Nijhoffs Bijdr. N. Reeks. I. Deel, bl. 81. (4) Bl. 29. (5) Bl. 55.

(6) Voorn. Gesch. van N. Ned II Afd. 3^e st. bl. 131.

hunne viag, die dan toch, naar onze begrippen, in eene republiek zeker wel die van de natie had mogen heeten, steeds de *Prinsenvlag* noemden. Eerst de revolutie, die 't volk souverein verklaarde, en nationale vergaderingen bijeenriep, bragt ook de nationale kleuren in de wereld. En zoo werden dan ook bij ons, door de revolutie van 1795, de oude prinsenkleren eenvoudig in nationale kleuren, en de prinsenvlag in een nationale vlag herschappen.

Ten slotte nog een woord over 't oud vaderlandsch: *Oranje boven!* dat toch ongetwijfeld in zijnen oorsprong ook wel eenige betrekking tot het *Orange-blanche-bleu* moet hebben.

De Jonge deelde ons, als 't gevoelen van Bilderdijk en het zijne tevens, mede, dat het in gebruik geraakt zou zijn ten tijde van den langdurigen oorlog tegen de Duinkerker kapers. Die Duinkerkers veroverden vele van onze koopvaarders, maar onze kruisers plagten die ook dikwijls weêr te hernemen. De Duinkerkers waren gewoon op zulk een genomen schip de vlag *om te keeren*, Oranje onder, 't geen dan den onzen aanleiding gaf, om, zoo dikwijls zij zulk een kaper met zijn prijs-gemaakten bodem ontmoetten, en dezen opeischten, Oranje boven! te roepen (1).

Die verklaring verwierp Guyot, omdat, volgens hem, „de veroveraar eenvoudig zijne vlag boven die van het genomen schip laat waaijen, *zonder deze laatste om te keeren* (2), en hij wilde die kreet terugbrengen tot den tijd der Watergeuzen. Terwijl de heer Muller noch het een noch het ander aanneemt, maar meent dat die volkskreet „eerst in latere tijden van partijschap zal zijn gebezigd” (3).

Toch hadden de Jonge en Bilderdijk wel gelijk. Prof. R. Fruin heeft een bericht medegedeeld uit de „Nieuwe Tijdinghe wt Duitschlandt enz. bij Abr. Verhoeven t' Hantwerpen, 30 Junij 1623,” aangaande een gevecht tusschen een Duinkerker en eenige Hollandsche wachtschepen, waaruit de Duinkerker ontkwam en wegzeilde: „Burgondien boven lustig

(1) Bl. 52, noot. (2) Nijhoffs Bijdr. N. Reeks I D. bl. 92, noot. (3) bl. 68.

De Vader van het Vaderland
 heeft ons die vlag geschonken,
 En drietal eeuwen heeft haar roem
 langs elke zee geblonken!
 Wij laten ons d'Oranjegloed
 niet uit de driekleur rooven;
 Het blijft, als in der Vadren tijd,
 het blijft: Oranje boven!

Geen langvergeten twistvuur blaakt
 er in dat drietal banen,
 Maar 't fier: Orange, blanche, bleu!
 van 's Prinsen vrijheidsvanen;
 Nog mag die oude vlaggekreet
 hier klinken uit den treuren:
 Rood- of Oranje, wit en blaauw —
 't zijn de eigen Prinsenkleuren!

Wij laten ons d'Oranjegloed
 niet uit de driekleur rooven;
 Het blijft, als 't hier drie eeuwen was,
 het blijft: Oranje boven!
 ORANJE EN NEERLAND, altijd één,
 en nooit vaneen te scheuren,
 ORANJE EN NEERLAND blijven één —
 OOK IN DE VLAGGEKLEUREN!

Bij den Uitgever dezes ziet mede het licht:

GIJSBRECHT VAN AEMSTEL

EN DE

OPKOMST VAN AMSTERDAM,

DOOR

J. TER GOUW.

174 blz. post form. met Geïllustreerden omslag *f* 1.—

RUTGER JAN SCHIMMELPENNINCK

EN

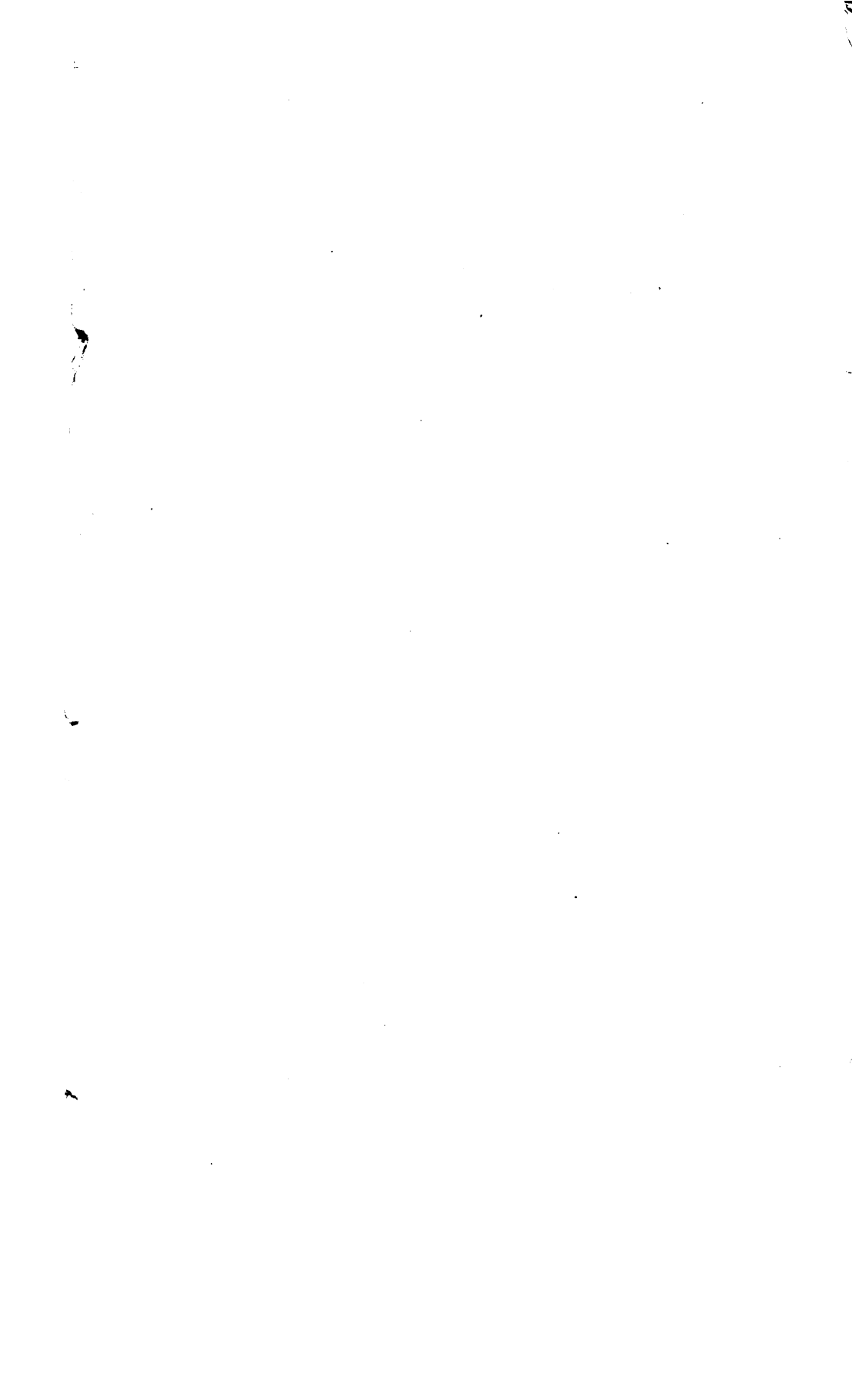
EENIGE GEBEURTENISSEN VAN ZIJNEN TIJD,

BESCHREVEN DOOR ZIJNEN ZOON

G. Graaf Schimmelpenninck. .

2 dln. met Portret *f* 5.—

Gedruckt bij G. J. THOME, te Arnhem.